

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آموزش و پرورش

استان کرمانشاه

ناحیه ۳

درس هفتم تاریخ (۲)
فصل دوم، جهان در عصر
خلافت عباسی
پایه یازدهم ادبیات و علوم
انسانی

تهیه و تنظیم :
نرگس حقیقی فر
دبیرستان استقلال

درس هفتم

جهان اسلام در عصر خلافت عباسی

مقدمه

پس از امویان، یکی دیگر از خاندان های قریش به نام بنی عباس، خلافت را به دست گرفت (۱۳۲ق).

حکومت عباسیان، تا هنگام یورش مغولان به بغداد و کشته شدن آخرین خلیفه عباسی دوام آورد (۶۵۶ق).

یکی از تحولات این دوره، شکل گیری خلافت فاطمیان در شمال آفریقا و رقابت سیاسی و مذهبی با خلافت عباسیان بود.

استقرار خلافت عباسی در زمان سفاح:

ابومسلم و سپاهیانش پس از ورود به کوفه، با ابوالعباس سفاح به عنوان خلیفه مسلمانان بیعت کردند.

عباسیان برای توجیه حقانیت و مشروعیت خلافت، بر خویشاوندی و پیوندی که از طریق عباس بن عبدالمطلب با پیامبر داشتند، تأکید می کردند.

آنان خود را مصداق اهل بیت و شایسته جانشینی رسول خدا می دانستند. سفاح در ابتدای خلافتش مدعی شد که جانشینی پیامبر، حق خاندان او بوده، ولی امویان آن را به زور غصب کردند.

تثیت خلافت عباسی در زمان خلافت منصور

دومین خلیفه عباسی نقش زیادی در تحکیم و تثبیت حکومت عباسیان داشت.

پس از سَقَّاح (۱۳۲-۱۳۶ ق)، برادرش منصور (۱۳۶-۱۵۸ ق)، به خلافت رسید.

تثبیت حکومت عباسی در دوره منصور عباسی

قتل ابومسلم

قتل ابن
مقفع (روزبه
ایرانی)

خلع عموهای مدعی
جانشینی از مناصب
مهم

اقدامات منصور
عباسی

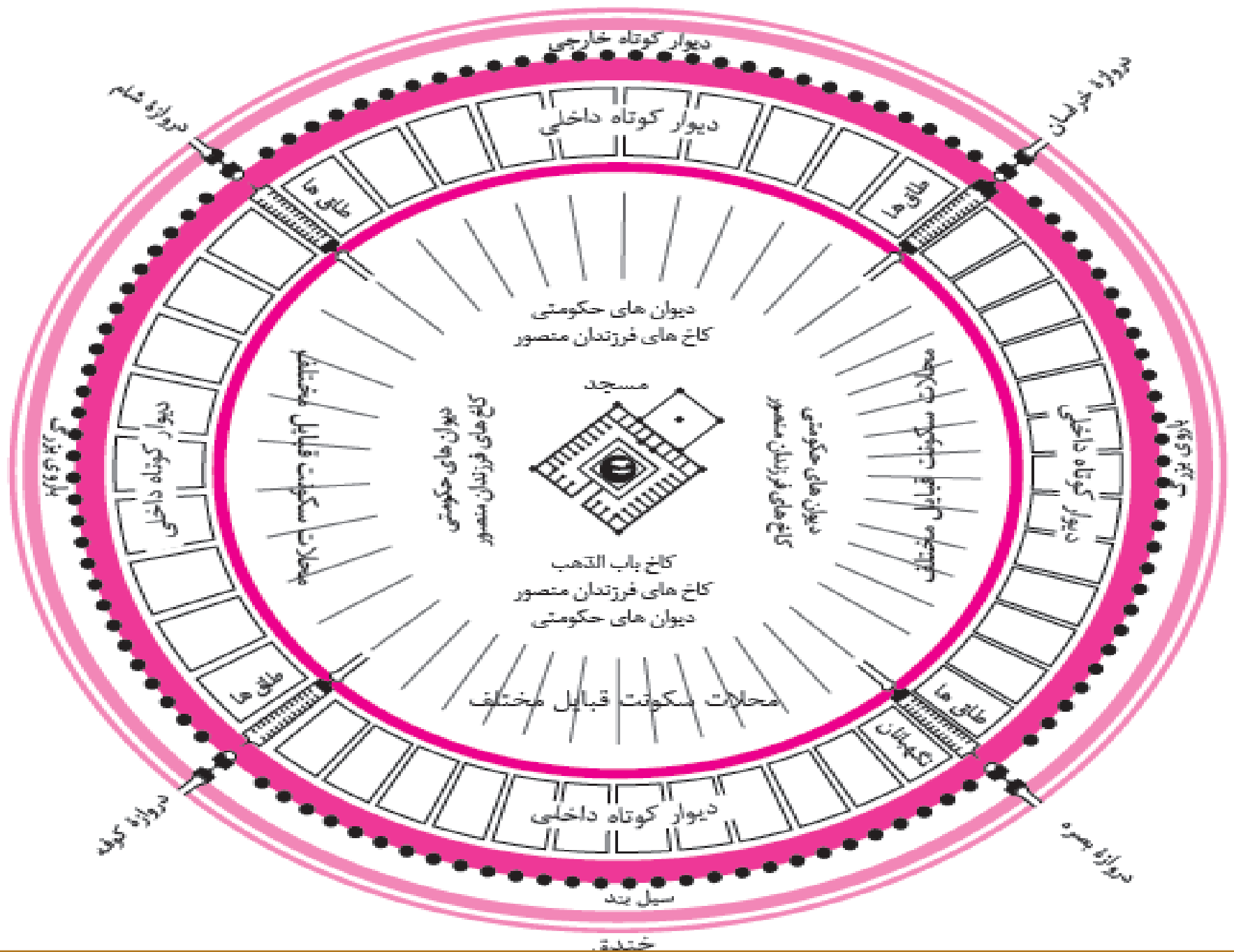
بنای شهر بغداد
به عنوان
پایتخت عباسیان

سرکوب بی
رحمانه قیام
دو تن از
علویان

تسلط بر تمام
سرزمین های
اسلامی بجز
اندلس

پایه ریزی
تشکیلات
سیاسی -
اداری منظم

نقش زیاد در تثبیت
حکومت عباسی

طرح بنای شهر بغداد توسط منصور، در نزدیکی تیسفون، پایتخت ساسانیان

پیدایش خلافت عباسیان

- مراکز دعوت عباسیان
- ← مسیر اصلی حرکت نیروهای عباسی از مرو به کوفه
- مسیر دوم نیروهای عباسی
- ✕ جنگ‌های اصلی
- میدان انتشار دعوت عباسیان
- مسیر گریز مروان بن محمد از عراق به مصر
- مرزهای ولایت خراسان

دوره های خلافت
عباسیان

ب. دوره ضعیف و
تجزیه (۲۳۲ - ۶۵۶)

الف. دوره شکوفایی
و نیرومندی (۱۳۲-۲۳۲)

مامون

هارون
الرشید

منصور

قلمرو مسلمانان در دوره بنی عباس

ویژگی های دوره شکوفایی عباسیان

خلفا از قدرت و نفوذ فوق العاده ای برخوردار بودند و توانستند تا حد زیادی یکپارچگی قلمرو خلافت حفظ کنند.

قیام ها و شورش های مختلف را سرکوب کنند. آنان همچنین بر امور سیاسی، نظامی، اداری و دینی نظارت و سیطره کامل داشتند.

حاکمان ولایات، فرماندهان نظامی، وزیران و بسیاری دیگر از کارگزاران حکومتی را عزل و نصب می کردند و دستور به جنگ و صلح می دادند.

خاندان
برمکیان

نقش و جایگاه ایرانیان
در خلافت عباسیان

خاندان
سهل

یکی از ویژگی‌های شاخص خلافت عباسیان، اجتناب از سیاست عرب‌گرایی بود که امویان دنبال می‌کردند.

در این دوره، ایرانیان در کنار اعراب از جایگاه ممتازی در حکومت عباسیان برخوردار شدند و نقش مهمی را در اداره امور خلافت به عهده گرفتند.

آنان علاوه بر تصدی منصب مهم وزارت و سایر مناصب دیوانی، در مواردی به فرماندهی سپاه و حکومت برخی ولایات منصوب شدند.

عاقبت وزرای ایرانی در دوره عباسیان

یحیی پسر خالد برمکی دوره هارون

برمکیان

سرانجام به طور ناگهانی و بی رحمانه به دستور خلیفه از صفحه روزگار محو شدند.

حسن بن سهل

فضل بن سهل

حسادت بزرگان عرب به خاندان سهل. قتل فضل بن سهل و خانه نشین نمودن برادرش توسط مامون

منصب حسن بن سهل: حاکم عراق

منصب فضل: وزیر مامون

هارون دو پسرش امین و مأمون را به ترتیب به عنوان ولیعهد برگزید، اما امین پس از آن که به خلافت رسید، برادرش را از ولیعهدی کنار زد.

مأمون با تدبیر و شمشیر ایرانیانی همچون خاندان سهل و طاهر بن حسین (ذوالیمینین)، برادرش را شکست داد و خلیفه شد.

خلیفه حتی تحت تأثیر وزیر قدرتمند خود، مرکز خلافت را از بغداد به مرو منتقل کرد و لباس و پرچم سیاه را که نشان عباسیان بود به رنگ سبز درآورد.

مامون برای به دست آوردن دل بزرگان عرب فضل بن سهل را کشت و بغداد را مرکز خلافت قرار داد.

مامون
و خاندان
سهل

تسلط آل
بوید و
سلجوقیان
بر بغداد

با پایان گرفتن حکومت مأمون و خارج شدن اداره
امور از دست وزیران ایرانی، حکومت عباسیان نیز
رو به ضعف گذاشت.

جانشینان مأمون، سپاهی از غلامان که در
سوار کاری و تیراندازی مهارت داشتند، تشکیل
دادند.

پس از آنکه فرماندهان این سپاه با عنوان
امیرالامراء قدرت را به دست گرفتند و بر امور
خلافت تسلط یافتند، هرج و مرج آغاز شد.

قیام های ضدعباسیان بخش های وسیعی از قلمرو
خلافت را در بر گرفت. رهبران برخی از این قیام
ها موفق شدند سلسله های حکومتی مستقلی را
تأسیس کنند.

دوران ضعف و تجزیه
(۶۵۶-۲۳۲)

کاهش
قدرت
خلفا

اقتباس از
نظام اداری
ساسانیان

وزیر در رأس
تشکیلات
دیوانی قرار
گرفت.

نظام اداری عباسیان

تشکیلات اداری
(دیوانی) منظم
و منجسم

پیشینه تاسیسی
دیوان به دوره
عمر بن خطاب
بر می گردد.

به پیشنهاد هرمان از
فرماندهان اسیر ایرانی
دیوان چند را تشکیل داد.

مهمترین دیوان های دوره عباسیان

وظایف	نام دیوان
سرشماری و تهیه اسامی جنگاوران؛ تأمین تدارکات و ملزومات سپاه	جند (سپاه)
ارزیابی، محاسبه و گردآوری مالیات زمین های کشاورزی	خراج (استیفاء)
ثبت، نگهداری و توزیع اموال عمومی و درآمدهای حکومت اسلامی	بیت المال
جمع آوری اخبار از نقاط مختلف و ارسال آنها به مرکز؛ انتقال فرمان ها و نامه های حکومتی	برید
نگارش، تنظیم، ثبت، ارسال و دریافت نامه های حکومتی	انشاء (رسایل)
رسیدگی به دعاوی و شکایت های طرح شده	مظالم
نظارت بر اخلاق عمومی و احکامشروع، امور بازار و مشاغل از جمله قیمتها و ترازوها، امور مربوط به معابر عمومی و ساختمانها	حسبه

حمایت مادی و معنوی خلفا، مقامات ارشد
حکومتی از عالمان و فعالیتهای آنان

زمینه‌ها و علل
شکوفایی علمی و
فکری

ترجمه آثار
کشورهای
دیگر به عربی

آموزه های قرآنی و سنت نبوی (گفتار و کردار رسول خدا)، انگیزه فراوانی در مسلمانان برای جست و جوی دانش و علم آموزی ایجاد کرده بود.

فتح سرزمین‌هایی مانند ایران، شام، مصر و... که از پیشینه تمدنی کهن و مراکز علمی و آموزشی گوناگونی برخوردار بودند، زمینه ایجاد ارتباط فکری و فرهنگی میان مسلمانان با مردمان دیگر فرهنگ ها را فراهم آورد.

حضور پیروان ادیان دیگر از جمله یهودیان، مسیحیان، زرتشتیان و ... در کنار مسلمانان، موجب شد که پیروان اسلام برای دفاع از باورهای دینی خود در برابر عقاید غیراسلامی به علوم عقلی و به خصوص علم کلام توجه نشان دهند.

بروز اختلافات دینی در جهان اسلام و شکل گیری فرق مذهبی به گسترش علم کلام کمک کرد.

نقش موثر خاندان سهل و
برمکیان

اوج فعالیت های علمی در
زمان هارون و مامون

اوج گیری فعالیت های علمی
و فکری مسلمانان در زمان
عباسیان

تاسیس مراکز علمی مانند:
بیت الحکمه و رصدخانه
بغداد

گرد آمدن دانشمندان با
ملیت و زبان های متفاوت در
بغداد

نهضت ترجمه

تعریف نهضت
ترجمه

• منظور از نهضت ترجمه، جنبش اقتباس و انتقال آثار علمی و فرهنگی تمدن‌های ایران، یونان، مصر و هند به عالم اسلامی و ترجمه آن‌ها به زبان عربی در دوره عباسیان بود.

موضوع آثار
ترجمه شده

• آثار علمی در موضوع‌های طب، ریاضیات، نجوم، گیاه‌شناسی، سیاست و کشورداری و... از زبان‌های پهلوی، سریانی یونانی و سانسکریت به عربی ترجمه شد.

مترجمان
مشهور این
دوره

• از مشهورترین این مترجمان، می‌توان از حنین بن اسحاق، اسحاق بن حنین، برادران بنی‌موسی (خاندان خوارزمی) و خاندان بختیشوع نام برد.

**پیشرفتهای دوره
نخست خلافت
عباسیان**

**بیت الحکمه صرفاً مرکزی برای ترجمه و تألیف کتاب
نبود، بلکه کانونی برای گفت‌وگوی علمی و تبادل افکار
بود.**

**تحت تأثیر تعالیم اسلام و حمایت‌های مادی و معنوی در
دوره نخست خلافت عباسی، تحول فکری و علمی عظیمی
در میان مسلمانان ایجاد شد و دانشمندان بزرگی پا به
عرصه نهادند.**

**معماری، شهرسازی و هنر اسلامی نیز در عصر خلافت بنی‌عباس
پیشرفت فوق‌العاده‌ای کرد و آثار شکوهمند و فاخری به دست
هنرمندان و معماران مسلمان به وجود آمد.**

مناره مسجد جامع سامرا در دوره متوکل ساخته شد.

دوران امام کاظم
علیه السلام

نقش علمی و فرهنگی امامان شیعه

امام کاظم علیه السلام (۱۲۸ - ۱۸۳ ق) تا ۱۶۹ ق در مدینه به بیان تعالیم اسلام و تربیت شاگردان اشتغال داشت.

آن حضرت شیعیان را از همکاری با حکومت عباسی منع می کرد و در موقعیت های مختلف با سخنانی صریح به نفی حاکمیت عباسیان می پرداخت.

به دستور مهدی و هارون عباسی به زندان افتاد و سرانجام در زندان به شهادت رسید.

ضرب سمرقند سال ۲۰۲ ق

ضرب محمدیه‌آری سال ۲۰۲ ق

ضرب اصفهان سال ۲۰۴ ق

سکه‌هایی که در زمان ولایتعهدی امام رضا علیه السلام به نام ایشان در شهرهای معتلف ضرب شده است.

برج ملویه سامرا از آثار معماری دوران خلافت عباسی

دوران امام رضا علیه السلام

دوره زندگانی امام هشتم شیعیان (۱۴۸ - ۲۰۳ ق)، همزمان با دوران خلافت امین و مأمون بود.

مأمون به منظور کسب حمایت شیعیان، مهار قیام های علویان و جلب اعتماد خراسانیان، امام رضا علیه السلام را از مدینه به مرو منتقل و مجبور به پذیرش مقام ولایتعهدی خود کرد.

مأمون پس از سه سال تصمیم گرفت پایتخت خود را به بغداد منتقل نماید. او در مسیر بغداد، ابتدا وزیر ایرانی خود فضل بن سهل را کشت و سپس در توس امام رضا علیه السلام را مسموم کرد و به شهادت رساند.

مسیر هجرت امام رضا علیه السلام از مدینه تا مرو

فعالیت امامان بعد از امام رضا (ع) امام جواد، امام محمد تقی و امام علی النقی (علیهم السلام) تا عصر غیبت امام مهدی (ع) بر حفظ جامعه شیعی در شیعه متمرکز بود.

تربیت شاگردان و یاران برجسته

مقابله با تحریف مبانی دینی و سنت نبوی

مبارزه با جریان های فکری و فرهنگی انحرافی

فعالیت امامان شیعه پس از امام رضا (ع)

تعریف جریان وکالت

از زمان امام صادق علیه السلام، حرکتی در جامعه اسلامی با عنوان جریان وکالت آغاز شد و در دوران امامان بعدی به اوج خود رسید.

وکلائی ائمه کسانی بودند که در مکتب اهل بیت آموزش دیده بودند و با اجازه آنان به عنوان مرجع امور دینی مردم در شهرهای مختلف، ایفای نقش می کردند.

جریان وکالت در دوران غیبت نیز تا مدتی ادامه یافت و در پی آن مرجعیت شیعی شکل گرفت.

فاطمیان

اسماعیلیان در بین خود انشعاباتی یافتند.

خلفای فاطمی، خود را از نوادگان اسماعیل، پسر امام جعفر صادق علیه السلام، می شمردند.

فاطمیان، خاندانی از شیعیان اسماعیلی مذهب بودند.

یک گروه آنان، اسماعیلیان فاطمی بودند که به استمرار امامت در فرزندان اسماعیل اعتقاد داشتند.

اسماعیلیه شاخه‌ای از فرقه شیعه هستند که اسماعیل پسر امام جعفر صادق علیه السلام را که قبل از آن حضرت وفات یافته بود، امام هفتم می‌شناسند.

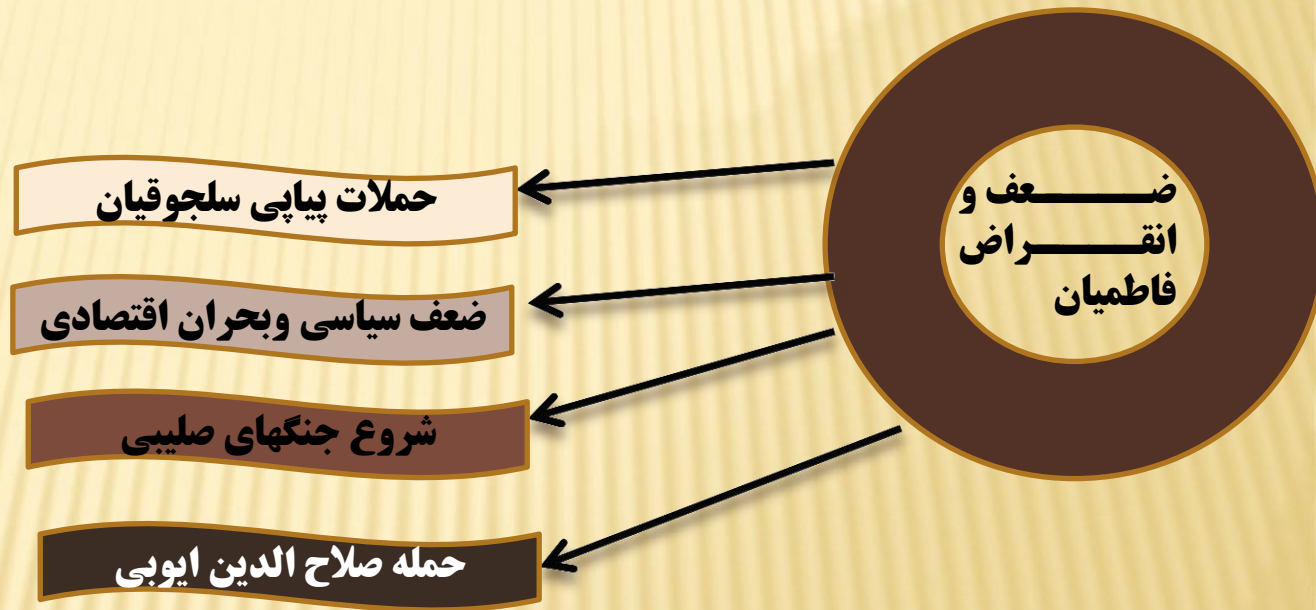
تاسیسی خلافت فاطمیان

در شرایطی که خلافت عباسی در سرآشویی ضعف و انحطاط افتاده بود، یکی از نوادگان اسماعیل، پسر امام جعفر صادق علیه السلام به نام عبیدالله مهدی، حکومتی را در شمال آفریقا (تونس و مراکش) بنیاد نهاد.

خلفای فاطمی پس از مدتی، مصر را نیز به تصرف درآوردند و شهر قاهره را به عنوان پایتخت خود بنا کردند.

آنان قصد رقابت با خلفای عباسی را داشتند، سپس منطقه شام را نیز گرفتند.

اوج قدرت خلافت
فاطمیان در زمان
مستنصر، همراه با
گسترش قلمرو

بقایای دروازه مهدیه نخستین پایتخت فاطمیان در تونس امروزی

روابط فاطمیان و عباسیان

عباسیان

فاطمیان

روابط
خصومت
آمیز

عباسیان نیز کوشیدند با استفاده از توان سیاسی و نظامی حکومت سلجوقیان و دیگر متحدان خود، با خلافت فاطمی مقابله کنند.

خلافت عباسی همچنین اقدام به تبلیغات گسترده ای علیه فاطمیان کرد و به ترفندهای گوناگونی متوسل شد که نشان دهد نسب خلفای فاطمی جعلی است و آنان از نسل علی (ع) و فاطمه (س) نیستند.

فاطمیان خلافت را حق خود می دانستند و حکومت عباسیان را به رسمیت نمی شناختند.

خلفای فاطمی با تسلط بر مناطق شام و حجاز، حکومت عباسیان را به شدت مورد تهدید قرار دادند.

فاطمیان با فرستادن عده زیادی از داعیان، خشم و وحشت خلفای عباسی و سلاطین سلجوقی را برانگیختند.

سیاست
مذهبی
فاطمیان

خلافت فاطمی نسبت به ترویج مذهب تشیع اسماعیلی و رواج آیین های شیعی در مناطق زیر سلطه خود اهتمام جدی داشت و از عالمان شیعی حمایت می کرد.

فاطمیان در شهرهای قلمرو خود به نام امامان اسماعیلی خطبه می خواندند.

در بیشتر دوران حکومت فاطمیان، اهل تسنن آزادانه به زندگی و فعالیت دینی و اجتماعی خود مشغول بودند.

فعالیت‌های
علمی و
فرهنگی

مذهب اسماعیلیه از مذاهب عقل‌گرا بود و از این‌رو، اسماعیلیان برای ترویج اصول عقاید خود، علاقه فراوان و توجه خاصی به علوم مختلف به ویژه فلسفه و کلام نشان می‌دادند.

یکی از بادوام‌ترین دانشگاه‌های دنیای اسلامی با نام **الآزهر** توسط **فاطمیان** در آن شهر بنیان نهاده شد (۳۵۹ق) و تا کنون با همین نام به فعالیت خود ادامه داده است.

هدف اساسی فاطمیان از ایجاد مراکز علمی و آموزشی بزرگ، تربیت عالمان و داعیان مسلط به تعالیم مذهب اسماعیلی و دیگر معارف بود.

دانشگاه
الازهر

مَسْجِدُ خَلِّ الْاَزْهَرِ الشَّرِيفِ

مسجد
جامع
الازهر

معماری و هنر در دوره فاطمیان

عصر فاطمیان، از جمله دوره‌های برجسته تاریخ معماری و هنر اسلامی شناخته می‌شود.

علاقه خلفای فاطمی به مظاهر شکوه و جلال، به توسعه هنرهای تزئینی و معماری کمک کرد.

فاطمیان شهرهای مختلفی را بنا کردند که باشکوه‌ترین آنها قاهره بود.

مساجد جامع ازهر، جامع حاکم و جامع اقمَر از مشهورترین آثار معماری این عصر در قاهره به شمار می‌روند.

در زمان فاطمیان صنعت پارچه‌بافی رواج زیادی یافت.

مراکز و کارگاه‌های پارچه‌بافی متعددی در شهرهای مختلف مصر از جمله قاهره مشغول تولید انواع منسوجات بودند.

برخی از این مراکز، پارچه‌های گران قیمت و تزئینی را که مخصوص خلفا و دولتمردان فاطمی بود، تولید می‌کردند.

در دربار فاطمیان، خزانه‌ای مخصوص لباس وجود داشت و دارای انباری از لباس‌های متنوع بود که در مناسبت‌های گوناگون میان کارکنان دربار توزیع می‌شد.

صنعت پارچه‌بافی

موفق باشید.

